

BIBLIOTEKA

8SH-32

K 14

ISMAIL KADARE

IKJA E SHTERGUT

Onufri

IKJA E SHTËRGUT

BIBLIOTEKA E
BASËKIS QIRIAKASTER
NE INV

56426

4 22.2.2
K 14

ISMAIL KADARE

IKJA E SHTËRGUT

BIBLIOTEKA E
SHKËMBI MIROKASTEB
NR. 137

Onufri

HYRJE

Në vitet 1987-1988 Ismail Kadare ka depozituar në Paris (Banque de la Cité 12, kasaforta nr. 1, Avenue Matignon) afër Champs-Élysées, disa krijime që, për shkak të kundërtotalitarizmit të hapur, përbënin rrezik të madh për të. Këto krijime ishin: romani *Hija*; romani *Vajza e Agamemnonit*, i shkruar në formë të dendësuar, rreth 100 faqe, motërzimi përfundimar i të cilit ende nuk është kryer; tregimet *Ikja e shtërgut* dhe *Vdekja e gruas ruse* si dhe disa poezi e letra.

Ismail Kadare ia dha çelësin, bashkë me autorizimin, presidentit të Fayard-it, Claude Durand, për ta hapur kasafortën në çdo rast që do ta quante të nevojshme, kuptohet, nëse shkrimtari do të ndodhej në rrezik. Claude Durand, që ishte në dijeni të plotë të përmbajtjes së tyre, në një rast të tillë, kishte të drejtë të bënte deklaratën përkatëse, t'i përthente dhe t'i botonte ato.

Ikja e shtërgut është i pari nga këto krijime që botohet në shqip. Ai është botuar më parë në frëngjisht, me titullin *Kërcënimi i diellit*, në gazetën *Le Monde*, Paris, korrik 1998.

PËRKRYERJA ARTISTIKE E NJË VEPRE BËN PJESË NË LIRINË E SAJ*

Bisedë e ISMAIL KADARESE me studiuesin BASHKIM KUÇUKU

[BASHIM KUÇUKU] *Në një bisedë jeni shprehur se ka një ndryshim të madh midis një vepre që e ke shkruar për ta botuar dhe asaj që e ke shkruar për të mos e botuar. Madje, keni thënë: Është një çudi e madhe kur një vepër e mbyll për të mos e botuar dhe pastaj e rimerr në dorë për ta parë. Cili është ndryshimi? Cila është çudia?*

[ISMAIL KADARE] Ky është një zbulim që shkrimtarëve iu qëllon ta bëjnë rrallë herë. Arsyet kryesore përse shkrimtarët kanë ndryrë veprat e tyre, për t'u botuar më pas, kanë qenë dy: vetjake ose politike. Kjo e fundit ka qenë, natyrisht, më dramatikja. Çudia, për të cilën kam folur dikur, ka lidhje me pyetjen se cila vepër është më e lirë, ajo që është shkruar për t'u mbajtur e fshehtë apo ajo tjetra, ajo e hedhura në botim. Në këtë rast, mendimi i parë që të vjen është se vepra më e lirë duhet të jetë ajo,

* Me dëshirën për të zbuluar në thellësi vetëdijen që përftoi tregimin *Ikja e shtërgut*, i drejtuam disa pyetje, shumë të nderuarit, Ismail Kadare, i cili pati mirësinë t'u përgjigjej.

e fshehura, e ndryra në sirtar. Zbulimi im, rrjedhimisht habia ime, ka qenë kur kam vënë re të kundërtën.

[B.K.] *Ju lutem, a mund ta shtjelloni këtë mendim më gjerësisht?*

[I.K.] Me sa duket, jeta dhe fytyra natyrale e një vepre sigurohet kur vepra krijohet për t'u botuar. Është natyrale kjo gjë edhe kur kushtet e botës, në të cilën vepra do të dalë, janë të ftohta e armiqësore me të. Me fjalë të tjera, e natyrshme është që vepra të dalë nga një terr, që është ndërgjegjja e shkrimtarit, jo për të hyrë në një terr tjetër, në një sirtar, në një kasafortë, si në sarkofag, por të dalë në botë. Në këtë rast liria e saj, në krahasim me lirinë e sarkofagut, edhe duke qenë disi e cinguar, është e një niveli më të lartë. Ajo është sipërane, pikërisht, sepse është e vështirë. Ajo ka brenda, bashkë me hijen e vdekjes, bukurinë e rrezikut. Dhe, dihet që bukuria, përkryerja artistike e një vepre bëjnë pjesë në lirinë e saj.

[B.K.] *Pse e depozituar në Francë tregimin Ikja e shtërgut, përderisa kishit guxuar të botonit në Shqipëri Pallati i Ëndrrave me një kundërtotalitarizëm të fuqishëm dhe të shumëanshëm?*

[I.K.] Arsyeja është e thjeshtë: në këtë tregim flitej fare haptaz për Shqipërinë komuniste. Siç e keni parë tekstin, atje gjithçka thuhet me emrin e vet.

[B.K.] *Tregimi iu është dukur i paplotë kur e keni riparë, apo keni shtuar në të diçka që nuk mundët ta shkruanit herën e parë?*

[I.K.] Kjo pyetje ka lidhje me fillimin e kësaj bisede. Kur e lexova pas kaq vitesh tregimin, si çdo gjë e mbyllur në sirtar, m'u duk disi i zbehtë. Sa kohë që Shqipëria ishte ende nën diktaturë, në ndërgjegjen time ai më dukej më i bukur. Me sa duket, rënia e diktaturës ia hoqi një farë favorizimi që i bënte tema e ndaluar. Ai doli kështu në kushte të barabarta me veprën tjetër letrare. Në këtë rast, s'bëra gjë tjetër, veç një rishikim, një pasurim artistik, gjëja më e natyrshme për çdo shkrimtar në botë.

[B.K.] *Në motërzimin e dytë është theksuar sidomos mbikqyrja dhe frika prej denoncimit. Për ç'arsye janë shtuar, pikërisht, këta dy përbërës?*

[I.K.] Nuk është aspak çështje kurajoje. Gjërat më të rënda dhe më të palejueshme për kohën janë thënë qysh në motërzimin e parë. Është thjesht një plotësim artistik.

[B.K.] *Kur rrëfimi është në vetën e parë, studiuesit shpesh besojnë ose kërkojnë në atë prozë fakte konkrete të jetës së shkrimtarit. Përveç shënimeve të Lasgushit Vizitat e zonjushës Ana në kullën time, që, siç pohoni te Ftesë në studio, i keni lexuar, a ka ndonjë fakt tjetër vetjak që e keni ndërfutur në tregim?*

[I.K.] Jo. As kam lexuar dhe, në të vërtetë, as do të doja që të dija më tepër për këtë histori. Ajo që ka lënë të shkruar Lasgush Poradeci është e pazëvendësueshme nga çfarëdolloj dëshmie tjetër.

[B.K.] Si është e mundur që gjithçka ishte e zgjedhur si me dorë në këtë histori, duke nisur që nga emri i gruas? - *thotë personazhi rrëfyes, kur merr vesh se ajo quhej Ana. Replika nuk është e qartë, por na kujtohen disa Ana me të cilat kjo heroinë ka tipare të përbashkëta. Ana Kern që, sikurse analizohet te Ftesë në studio, është zanafilla erotike e një poezie të famshme të Pushkinit. Ana Karenina e Tolstoit. Ana Krasniqi te Koncerti, një Ana kadareane për të cilën përherë kam menduar se mbart diçka nga dashuria e vetë shkrimtarit, pa të cilën është e vështirë të shpjegohet ndryshe ndjeshmëria e madhe me të cilën paraqitet. Mund të jepni ndonjë të dhënë për të kuptuar shprehjen enigmatike?*

[I.K.] Ka mundësi të ketë ndodhur kështu. Unë vetë ia kam bërë pyetjen vetes se përse kam qenë i joshur nga ky emër. Një kritik i ri shqiptar ka botuar gjithashtu një studim, ku shtron pak a shumë pyetjet tuaja. Po ju përgjigjem në mënyrën më të thjeshtë, më të singertë. Në Shqipëri, qoftë në gjimnaz, qoftë në universitet s'më ka qëlluar të kem patur shoqëri me ndonjë vajzë me emrin Ana, ose qoftë dhe Anita, Aneta, Ani, madje Hana. Ndërkaq, pikërisht, për shkak të vjershës së Pushkinit, ose të romanit të Tolstoit, kur kam qenë student në Moskë, atje ku vajzat me emrin Ana ishin të shpeshta, siç duket,

kjo ka qenë një farë shtyse për një vëmendje më të madhe ndaj tyre. Me fjalë të tjera, në qoftë se në një mbrëmje vallëzimi të qëllonte të njiheshe me dy vajza, me tërheqje pak a shumë të njëjtë, njëra prej të cilave quhej Ana e tjetra Svjetllana (një emër tjetër që ishte tepër i përhapur për shkak të vajzës së Stalinit), ti, po të ishe ithtar i letërsisë, emri Ana mund të të shtonte diçka në balancën e zgjedhjes. Siç mund ta merrni me mend, është fjala për pasione studenteske, kalimtare si era, që merrnin zanafillë ose prisheshin nga një shtysë e vogël. Më vonë, ato mund të shndërroheshin në një histori dashurie, por fillimet ishin zakonisht fare të rastësishme.

[B.K.] *Pse të gjitha këto Ana, qoftë në veprën tuaj, qoftë në vepra të autorëve të tjerë që ju i interpretoni, paraqiten ose përfytyrohen sikur të jenë lindur për dashuri sublime të shkrimtarëve?*

[I.K.] Kjo është vërtet tepër subjektive. Ju e dini se shkrimtari dashur pa dashur, me ndërgjegje ose thjesht i shtyrë nga një mbindjesi, mund të parapëlqejë emra njerëzorë, ashtu siç parapëlqen lule, peizazhe, gjendje të caktuara shpirtërore, stinë etj. Ndërkaq, emrat e njerëzve, në një farë mënyre, e kanë krijuar edhe ato një traditë, për të bërë më të lehtë lidhjen e personazhit letrar me lexuesin. Besoj se të gjithëve do të na dukej e vështirë që të zëvendësonim te Homeri emrin e Helenës, që shkaktoi fatkeqësinë në Trojë, me një emër tjetër (ta zemë, me emrin Elpiniqi, që është prapë grek, për të mos thënë Fatime ose Zymbyle). Ky i fundit, për shembull, ndonëse

i përket gjindjes sonë të dashur shqiptare dhe vjen nga bota fisnike e luleve, kam frikë se do t'ia prishte disi endjen një djaloshi të sotëm shqiptar, qoftë edhe në motërzimin e tij më të favorshëm: Lule.

Koha mund të ripërtërijë përherë ngarkesën emocionale të emrave. Mendoj se jeta ime njerëzore nuk më mjafton që të ndërroj disa parapëlqime të vjetra. Ndër to hyjnë edhe disa emra grash. Nërkaq, desha t'ju kujtoj se James Joyce, ai që kishte padurim të përmbyste shumë gjëra në letërsi, në muzg të krijimit letrar, në romanin *Finnegans Wake* iu rikthye emrit klasik *Ane*, në një nga personazhet më të njohur të tij, *Anna Livia*.

[B.K.] *Ikja e shtërgut (1986) është daktilografuar me gabime, të cilat ende nuk janë ndrequr. Është një mungesë vëmendjeje apo rrethanat nuk ju kanë lejuar për t'i ndrequr?*

[I.K.] Kur ju daktilografoni një tekst, që mendoni ta nxirrni fshehtëzi nga vendi juaj për ta depozituar në një kasafortë jashtë shtetit, gabimet ortografike janë gjëja e fundit që ju shqetësojnë. Të them të drejtën, ende nuk kam vënë re që ai tekst i shtypur më 1986 ka të tilla gabime.

Mars, 1999